

Elsüllyedt Mohács

Sunken Mohács

Újabb tanulmányok
a mohácsi csatával kapcsolatos
kutatások eredményeiből

New studies using the research achievements
relating to the Battle of Mohács

Elsüllyedt Mohács

Újabb tanulmányok a mohácsi csatával kapcsolatos kutatások eredményeiből

Sunken Mohács

New Studies Using the Research Achievements relating to the Battle of Mohács

ELSÜLLYEDT MOHÁCS

Újabb tanulmányok a mohácsi csatával
kapcsolatos kutatások eredményeiből

Sunken Mohács

New Studies Using the Research Achievements relating
to the Battle of Mohács

BUDAPEST
2023

A kötet a

támogatásával valósult meg.

A kötet a Janus Pannonius Múzeum 1159/2023. (IV. 27.) kormányhatározat által támogatott Mohács 500 csatatérkutatói projektjének keretében készült.

Szerkesztő
Varga Szabolcs

Olvasószerkesztő
Bertók Krisztina

Borítóterv
auri grafika

Borítóképek
Nehézlovas hagyományörző (Fotó: Schnell Tamás)
Hunyadi Mátyás aranyforintja (Janus Pannonius Múzeum)

Hátlapi képek
Hans Thalhofer: Lovas párbaj (MS Thott.290.2° 124^r)
A III. számú tömegsír az 1976-os feltárás idején (részlet) (Janus Pannonius Múzeum)

Előszék
A Janus Pannonius Múzeum által vezetett Mohács 500 csatatérkutatói program keretében talált fémleletek
a csatatér környezetéből

Utószék
Janus Pannonius Múzeum által vezetett Mohács 500 csatatérkutatói program keretében felgyűjtött
főbb tárgytípusok

A térképeket készítette
Haramza Márk

© A szerzők
© Martin Opitz Kiadó
© Janus Pannonius Múzeum

ISBN 978-615-6388-54-4

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Kiadja:
Martin Opitz Kiadó – Janus Pannonius Múzeum
Duna–Dráva Nemzeti Park Igazgatóság – Mohács 500 Egyesület

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

A Martin Opitz Kiadó az 1795-ben alapított Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

TARTALOM

Varga Szabolcs: Előszó	7
Szabolcs Varga: Foreword.....	7
Bertók Gábor – Neményi Réka – Simon Béla: Az 1526. évi mohácsi csatához köthető tömegsírok felfedezésének története és a III. számú tömegsír új feltárásának eredményei.....	9
Gábor Bertók – Réka Neményi – Béla Simon: The History of the Discovery of the Mass Graves associated with the Battle of Mohács in 1526 and the Achievements of the New Excavation of Mass Grave No. 3.	19
Neményi Réka – Haramza Márk – Györffy-Villám Zsombor – Bertók Gábor: A III. számú tömegsír régészeti leletanyaga.....	21
Réka Neményi – Márk Haramza – Zsombor Györffy-Villám – Gábor Bertók: The Archaeological Remains of Mass Grave No. 3	27
De Andrés Marcos – Kocsmár Réka – Molnár Erika – Vig Viktor – Bereczki Zsolt – Pálfi György: A Mohácsi Nemzeti Emlékhely III. számú tömegsírja feltárásának befejezése és a csontvázmaradványok feldolgozásának első lépései.....	53
Marcos De Andrés – Réka Kocsmár – Erika Molnár – Viktor Vig – Zsolt Bereczki – György Pálfi: The Completion of the Excavation of the Mass Grave No. 3 at the National Memorial Site of Mohács and the First Steps of the Anthropological Studies of the Human Skeletal Remains	67
Vig Viktor – Pálfi György– Szabó Árpád – Bereczki Zsolt: A mohácsi III. számú tömegsír csontvázain megfigyelt perimortem sérülések előzetes oszteoarcheológiai vizsgálatának eredményei.....	69
Viktor Vig – György Pálfi – Árpád Szabó – Zsolt Bereczki: Preliminary Results of the Osteoarcheological Investigation Targeting Perimortem Lesions in the Skeletal Material of Mass Grave No. 3 in Mohács	79
Szabó Árpád – Mai Tímea: Módszertani javaslat a III. számú tömegsírban nyugvók sérüléseinek vizsgálatához	81
Árpád Szabó – Tímea Mai: Recommended Methodology for the Examination of the Injuries of the Remains in Mass Grave No. 3 in Mohács.....	106
Varga Szabolcs: Megjegyzések a mohácsi csata utáni kivégzések kérdéséhez.....	107
Szabolcs Varga: Comments on the Executions after the Battle of Mohács.....	116
Polgár Balázs: Történelmi csataterek kulturális örökségvédelme Magyarországon.....	117
Balázs Polgár: Cultural Heritage Protection of Historic Battlefields in Hungary.....	130
Kruppa Tamás: Az 1501. évi oszmánellenes velencei–magyar–pápai szövetség a velencei követjelentések fényében	131
Tamás Kruppa: The Anti-Ottoman Venetian-Hungarian Papal Alliance of 1501 according to the Venetian Ambassadors’ Reports	136
Nemes Gábor: Oszmánellenes segítség helyett császárellenes liga? Giovanni Francesco Capi pápai nuncius missziója 1526-ban	137
Gábor Nemes: An Anti-Imperial League instead of Anti-Ottoman Help? Papal Nuncio Giovanni Francesco Capi’s Mission of 1526	143

Kovács Viktória: A véres kard körülhordozása a Magyar Királyságban Mohács előestéjén	145
Viktória Kovács: Carrying around the Bloody Sword before the Battle of Mohács.....	154
Négyesi Lajos: Az 1526. évi hadjárat oszmán forrásainak ellentmondásai.....	155
Lajos Négyesi: Contradictions in the Ottoman Sources of the 1526 Campaign	166
Kanász Viktor: Az ifjú király és a meggondolatlan hadvezér. Új források II. Lajos és a mohácsi csata kora újkori megítéléséhez.....	167
Viktor Kanász: The Young King and the Reckless General. New Sources for the Early Modern Interpretation of Louis II and the Battle of Mohács.....	175
B. Szabó János: „Belebukott Csele patak árkába”. Adalékok II. Lajos halála lehetséges helyszínének kutatásához – egy „többéves vita” margójára	177
János B. Szabó: “He Fell Into the Ditch of Stream Csele”. Additions to the Research on the Possible Site of King Louis II’s Death – On the Margin of a Many-Year-Long Debate	182
Orovicz Viktor: Újabb adatok II. Lajos király haláláról.....	183
Viktor Orovicz: New Data on the Death of King Louis II	193
Gábris Gyula: Természetföldrajzi észrevételek a mohácsi csatamező legújabb kutatásainak eredményeihez	195
Gyula Gábris: Natural Geographic Observations on the Latest Research Achievements connected to the Battlefield of Mohács	208
Viczián István – Szeberényi József – Szávost-Vass Dániel – Drusza Tamás: A mohácsi teraszos sík holocén felszínfejlődése és az 1526. évi mohácsi csata környezetének vízrajzi és geomorfológiai rekonstrukciója	209
István Viczián– József Szeberényi – Dániel Szávost-Vass – Tamás Drusza: The Holocene Landform Evolution Of The Mohács Terraced Plain: A Hydrographical and Geomorphological Reconstruction of the Presumed Site of the 1526 Battle of Mohács	251
Dénes József: Földvártól Udvarig. Hol lehetett a Brodarics István tudósításában szereplő falu?	253
József Dénes: From Földvár To Udvar. Where was the Village Mentioned in István Brodarics’s Report?	259
S. Laczkó András: Az állandóság változatai. A Mohács-toposz használata a 18–19. századi költészetben	261
András S. Laczkó: Versions of Permanence. The Use of the Topos “Mohács” in 18 th –19 th Century Hungarian Poetry	270
Papp Júlia: „A Mohácsi Temetés”. Perényi Imréné Kanizsai Dorottya az irodalomban és a képzőművészetben.....	271
Júlia Papp: „The Funeral of Mohács”. Imre Perényi’s Widow, Dorottya Kanizsai in Literature and Fine Arts	288

AZ IFJÚ KIRÁLY ÉS A MEGGONDOLATLAN HADVEZÉR

Új források II. Lajos és a mohácsi csata kora újkori megítéléséhez*

KANÁSZ VIKTOR**

A Mohács utáni nemzedékek gondolkodói közül sokan formáltak véleményt II. Lajos királyról, Tomori Pál kalocsai érsekről, valamint a középkori Magyar Királyság végétét hozó hadjáratról. Ez jól mutatja, hogy az emberöltővel előbb lezajlott csata sokáig foglalkoztatta a Magyarország történetével foglalkozó írókat. E levél- és könyvtári forrásokat alkotó, egyre növekvő corpus további bővítése fontos feladata a Mohács 500. évfordulójára készülő magyar történetírásnak. Jelen tanulmányban öt kora újkori szerző, a velencei Pietro Duodo, a német Laurentius Surius, a savoyai René de Lucinge, a flamand Levinus Hulsius és az angol John Dickenson munkáiban fellelhető Mohács-reflexiókat mutattam be. Az értelmezések felettébb eltérőek: van, aki elsősorban a tényeket ismeretére szorítkozik, míg mások hosszabb leírást adnak, valamint a háttérben fellelhető mozgatórugókat, a nemzetközi helyzetet is bemutatják. Leírásaik a csatával és a következményeivel kapcsolatos lexikális tudásunkat nem gazdagítják, sőt bizonyos esetekben téves információkat is tartalmaznak. Mindazonáltal jelentőségük mégsem lebecsülendő, ugyanis általuk a Mohács-recepció újabb részleteire derült fény, valamint bemutatják, miként vélekedtek a történetekről különböző felekezeti, származási és eltérő edukációjú humanisták a 16. század második felében és a 17. század elején.

KULCSSZAVAK: mohácsi csata, II. Lajos, Buda ostroma, recepciótörténet

A mohácsi csata 500. évfordulójához közeledve egyre világosabban látható, hogy az események rekonstruálásában, valamint a történetek kora újkori megítélésének feltérképezésében mennyire fontos szerepet játszanak a magyarországi források mellett az olasz és német területekről származó levél- és könyvtári források. Ezek összegyűjtése, kiadása, esetleges fordítása a magyar kutatók számára régóta prioritás. Mivel azonban a történetek híre a *Respublica Christiana* legtovább sarkába is eljutott, és számtalan korabeli gondolkodót, írókat foglalkoztatott, időről időre előkerülnek eleddig még ismeretlennek számító szövegek.

Jelen írásban olyan kora újkori, eleddig e szempontok alapján nem vizsgált forrásokat mutatok be röviden a 16. század második feléből, illetve a 17. század elejéről, amelyek rávilágítanak, Magyarországon kívül hogyan látták a történeteket az 1526 utáni generáció fiai. A korszakban sok olyan munkáról tudunk, amelyek bár konstatálják az eseményeket, de a csata elvesztésén, a király halálán, valamint Buda elfoglalásán kívül érdemi információt, értékelést nem nyújtanak.¹ Ezeket mellőzve elsősorban öt: egy velencei, egy német, egy flamand, egy savoyai, valamint egy angol *litteratustól* származó forrást ismertetek.

* A kézirat a HUN-REN-PPKE-PTE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, valamint a Magyarságkutató Intézet kérésére, a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült. Ezúton köszönöm Tusor Péter és Tuhári Attila észrevételeit.

** HUN-REN-PPKE-PTE Fraknói Vilmos Római Történeti Kutatócsoport, kanaszviktor@gmail.com

¹ Pl. „*Vastauit in Hungaria diocesim Bachiensem & Sirmiensem, expugnavit Varadinum [azaz Péterváradot – KV], Ludovicum regem Hungariae temere congressum in praelio vincit & occidit, 1526. die 29. Augusti.*” ECKIUS 1532. GIIIr; „*Anno 1526. Ludovicus Hungarus a Turca caesus, cujus soror Anna Ferdinando postea juncta est.*” TESCHENMACHER 1538. 306; „*Vladislao erat Ludovicus filius, & Anna filia. Ludovicus in Regno successit: Maria Philippi Regis Castelle, Archiducis Austrie, filia in uxorem ducta, a Thureis in Mohacz anno 1526 oppressus est.*” HERBERSTEIN 1551. 24; „*Suleimanus Turcorum Imperator victo & sublato Ludovico Pannoniae sive Hungariae rege, factus ferocior, posteaquam ferro ac igne, Danubii utranque ripam, Strigonium usque depopulatus esset, Budam ipsam, Hungariae regiam urbem, diripuit atque incendit. Inde praeda onustus, Constantinopolim nemine prohibente rediit.*” BEUTHERUS 1556. 292; „*Ludovicus Rex Hungariae & Bohemiae, Turcis obviam progressus, eorum multitudine circumventus, interiit.*” LEOVITIUS 1564. GIIIr; „*... Ludovico Regi Hungariae, qui in conflictu contra Turcam apud*

EGY VELENCEI DIPLOMATA SZEMÉVEL: PIETRO DUODO

A legelső és legfontosabb forrás az elismert velenicei humanista, Pietro Duodo nevéhez köthető. A fényes karriert befutó diplomata 1554-ben született, a neves padovai egyetemen tanult és több filozófiai művet is írt. 1584-ben kapta meg első diplomáciai megbízatását. Ekkor I. Károly Emánuel savoyai herceg udvarába küldték, majd 1592-ben III. Zsigmond lengyel királyhoz, 1594-ben pedig Franciaországba delegálta őt a Signoria. A diplomácia mellett a hadviselés is foglalkoztatta, így jártas volt a katonai ügyekben is. Egyik legfontosabb megbízását 1599 nyarán nyerte el: a Velence geostratégiai helyzete folytán kulcsfontosságú császári udvarba nevezték ki követnek, ahol egészen 1602 októberéig maradt.²

Hazatérve egy zárójelentést, *relazionét* készített a Signoria számára a prágai udvarban töltött éveiről, amely a Torinói Állami Levéltár (Archivio di Stato di Torino) gyűjteményében maradt fenn.³ Magyar részről Nyáry Albert fedezte fel és ismertette a forrást 1869-ben. Ottani kutatásai során le is másolta az iratot; ezt ma a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára őrzi.⁴ A kéziratban maradt munkában Duodo részletesen beszámolt a birodalom, és ezen belül a Magyar Királyság belpolitikai, gazdasági, vallási és katonai viszonyairól. Bár nem történelmi

értekezést készített, sokszor hivatkozott korábbi történelmi példákra, egyes uralkodók tetteire. Ebből az tűnik ki, hogy a követ alaposan ismerte a magyar történelmet, és többször citálta II. Lajos uralkodó korszakát, Nándorfehérvár 1521. évi elestét, valamint a mohácsi csatát. A király hadba vonulásáról nem mond túl pozitív értéktételeket: „*Ez nem történt meg Lajossal, aki 1526-ban kevesebb erővel, mint merészséggel, és több vakmerőséggel, mint megfontoltsággal, a természetes határon belül, az országban a Dráva mögött, Mohácsnál várta ellenségeit, vereséget szenvedett, majd utódai sem tudták helyreállítani a veszteséget, amit okozott...*”⁵

Ezen kívül még egy érdekes kontextusban megemlítette a mohácsi csatát: másutt ugyanis megjegyezte, hogy Ferdinánd, Miksa és Rudolf sosem szállt személyesen hadba. Ezt jónak is tartotta, felemlgetve, hogy Nikápoly, Galambóc, Várna és Mohács esetében a személyesen hadba vonuló uralkodók kudarcot vallottak, sőt kétszer életükkel is fizettek a vállalkozásért.⁶ Duodo művének ismeretetését befejezve meg kell jegyezni, hogy a Pálffy Miklós hajdúai által 1599-ben kivitelezett, híres tolnai és mohácsi rajtaütésről is írt, így említve meg teljesen más kontextusban a csata régióját.⁷

Mogacum ad Budam periit anno 1526. 25. [!] Augusti die.” EYZINGER 1590. 73; REUSNER 1590. 128. aug.: „*Buda, Ungaris ad Moguciacum victis, a Turcis capta, 1526.*”; REUSNER 1590. 129. Emortualis Magnatum: „*Ludovici II. R. Pannoniae & Bohemiae 1526.*”; REUSNER 1590. 138. okt. 15. „*Buda a Solymanno Turca foede direpta. 1526.*”; „*1526. Ludovicus Rex Vngariae misere perit.*” RICHTER 1604. 22; tévesen 1516-ra datálva: „*Ludovicus Rex Ungariae, undecim annorum. Ad Mohazium a Turcis victus & caesus.*” REUSNER 1600. 511. [oldalszámként 511 helyett tévesen 411 lett jelölve].

² Magyar vonatkozású híreiről: BALOGH 1929, legújabbban: SZOVÁK 2023. Duodóról és a zárójelentésről: BENZONI 1993; KANÁSZ-KRISTON 2023. A jelentést Kriston Dorottya Annával tervezzük a jövőben magyar fordításban is kiadni.

³ AST Biblioteca Antica, Sezione Corte, Relazioni di ambasciatori veneti. Austria. mazzo 3. fascicolo 6. (Relazione di Germania fatta da Pietro Duodo). Nyáry hamar felismerte a forrás fontosságát: „*Soriano tudósításainál nem kevesebb fontossággal bír hazánk múltjára, Duodo Péter velencei követ terjedelmes jelentése Rudolf uralkodásáról.*” NYÁRY 1869. 299.

⁴ MTA KIK KRKGy, MS 4938/3. Kisebb olasz levéltárak, Torino/vol. 1. 352–420.

⁵ „...cosa che non successe doppo a Ludovico, il quale havendo nel 1526 con manco [!] forse che ardire e più temerita che consiglio aspettato li nemici a Mozach dentro della sua naturale Frontiera e di là dal Dravo fu rotto in Paese, poi dove non fu possibile a Successori di ristorar con la loro virtù la perdita che haveva fatta...” MTA KIK KRKGy, MS 4938/3. Kisebb olasz levéltárak, Torino/vol. 1. 362.

⁶ „*Altri militarono in persona, come oltre li più antichi fecero Sigismondo, Vladislao, Matthias Corvino e Lodovico, cosa che non ha fatto Sua Maestà, anzi per li contrarii e senistri Successi di tre di loro come di Sigismondo che fu rotto a Nicopoli et a Galubach e di Vladislao e Lodovico, quel morto a Varna e questo a Mohatz, prendendo salutiferi ammaestramenti e Ferdinando e Massimiliano non vi vollero intervenire mai e le guerre furono amministrate per Capitani.*” MTA KIK KRKGy, MS 4938/3. Kisebb olasz levéltárak, Torino/vol. 1. 354.

⁷ „*Altri sono pagati, i quali se sono essercitati sotto Capitano amato e stimato da loro com era il Signor Palfi, riscono assai bene per la loro agilità in scarmuscire imboscate surprise, difender fortezze e combatterle, quando però vogliono fare la loro parte di che se ne sono vedute in queste guerre molte prove, come fu a miei tempi le surprise di Tolna, Mohatz, che furono le*

EGY NÉMET KARTHAUZI SZERZETES VÉLEMÉNYE: LAURENTIUS SURIUS

Laurentius Surius, a Lübeckben született német karthauzi szerzetes (†1578), a katolikus megújulás lelkes híve jelentős írói életművet hagyott maga után. Latinra fordította a német és németalföldi misztikusok munkáit, valamint Johannes Naucerus világkrónikájának folytatásaként *Commentarius brevis rerum in orbe gestarum...* címmel Kölnben kiadta az 1500 és 1566 közötti évek eseményeinek történetét.⁸ E munkában viszonylag hosszan írt II. Lajos királyról, valamint a mohácsi csatáról és annak következményeiről:

„1526-ban, amikor Luther kártékony írásaival nemcsak a köznépet, hanem az előkelők és nemesek nagy részét is, miután szándékaik vonatkozásában már korábban megosztottság támadt közöttük, az ősi vallás és a papság gyűlöletére ingerelte, Németország egyik fejedelme sem sietett Pannonia királyának, Lajosnak a segítségére, akit a török a legveszedelmesebben fenyegetett. Közben Itáliában is többen voltak, akiknek Károly császár hatalma már rémítő volt, minthogy fogságba ejtette a gall királyt, akivel aztán meghatározott feltételekkel szövetségre lépett. Így a *Respublica Christiana* mindenütt egyrészt belső háborúktól, másrészt veszedelmes hittételektől gyötrődött. Ez a török figyelmét sem kerülte el, aki mindig is törekedett minden jó kimenetelű dolog gáncsolására, és különösen arra, hogy éljen a keresztényeknek való károkozás lehetőségével. Ekkor ő hadat is üzent a kora

miatt a hadviselésben kevésbé jártas Lajosnak, Pannonia ifjú királyának. Úgy tűnt, a magyar nemesség a kelleténél jobban alábecsülte a török sereget, mert hát még soha nem látta az oszmán királyok táborát.

Végre nagy nehezen 25 000 gyalogossal és lovassal, nagy vakmerőséggel vonultak a nyolcszor nagyobb haderővel bíró törökök ellen. Amikor sor került a csatára, a törökök nehézség nélkül győzték le a keresztényeket, úgy, hogy maga a király is, miközben megfutamodva kívánta keresni a megmenekülést, a mocsárba esett és megfulladt, ahonnan azután holttestét épen húzták ki, s Székesfehérvárnál királyi temetésben részesült. Szulejmán megszerezve ezt a győzelmet hihetetlen mennyiségű bronzágyúval gyarapodott és gazdagodott, állítólag nevetett a magyarok meggondolatlanságán, hogy azok ahelyett, hogy visszavonultak volna, ilyen kis létszámú sereggel kívántak csatába bocsátkozni. Mária, Lajos hitvese, Károly császár húga, miután nagy nehezen megmenekült az ellenség kezei közül, Bécsbe menekült. Szulejmán, miután Buda elesett, meglátogatta a várat és csodálatosan dicsérte, s három hatalmas bronzszobron kívül, melyek Mátyás királyé voltak, semmit sem vitt el. Lajos király helyére először a csehek, majd a magyarok Ferdinándot, a legjobb és legkeresztényibb herceget, Károly császár vér szerinti testvérét választották.”⁹

A király és Tomori Pál Surius által is említett meggondolatlansága nem újkeletű, már a csatát kö-

più segnalate oltre a molte altre che sono state sentite e scritte, ma per combattere in battaglia ferma non vogliono cosa alcuna.” MTA KIK KRKGy, MS 4938/3. Kisebbszámú olasz levéltárak, Torino/vol. 1. Vö. SZITA 1976. 53.

⁸ ROKAY 2009. 103.

⁹ „Anno 1526 cum iam Luterus perniciosus scriptis suis non solum vulgus, sed etiam plerosque optimates & nobiles in antiquae religionis & cleri odium commovisset animis iam in diversa distractis, nemo Germaniae principum opem tulit Ludovico Pannonie regi, cui Turca infestissimus imminabat. Interim quoque in Italia non deerant, quibus Caroli Caesaris potentia iam formidolosa esset ob Galliae regem captum, & mox certis conditionibus foederatum. Ita ubique, Christiana Respublica tum bellis intestinis, tum exitiosis dogmatibus laborabat. Neque id fugiebat Turcam, in omnem rei bene gerendae, & Christianis quam maxime nocendi occasionem semper intentum. Atque is tum bellum indixit Ludovico Pannoniae iuveni regi, & bellicis artibus propter aetatem non satis instructo. Nobilitas Hungarica plus aeque visa est Turcarum exercitum parvipendere, quippe quae Ottomannorum regum castra necdum viderat unquam. Tandem aegre 25 millibus peditum & equitum coactis, magna temeritate itum est obviam Turcis, quorum octuplo maiores erant copiae. Ubi ad pugnam ventum est, nullo negotio Turcae Christianos protriverunt, ita ut & rex ipse, cum sibi fuga salutem quaerere vellet, lapsus in paludem, suffocatus sit, unde tamen eius cadaver postea integrum extractum, apud Albam Regalem regio funere tumulatum est. Solimanus hac victoria potitus, & incredibili tormentorum aeneorum copia auctus ac locupletatus, fertur risisse Hungarorum temeritatem, quod non maluissent retrocedere, quam cum tanto exercitu manus conserere. Maria Ludovici coniunx, Caroli Imperatoris soror aegre ex hostium manibus dilapsa, Viennam profugit. Solimannus Buda occupata, arcem invisit, eamque mirifice laudavit nec quicquam inde abstulit, nisi statuas aeneas tres ingentes, quae Matthiae regis fuerant. In locum regis Ludovici primum a Bohemis, inde ab Hungaris electus est Ferdinandus, optimus & Christianissimus princeps, Caroli Caesaris germanus frater.” SURIUS 1566. 104–105.

vető napokban, aztán a későbbi évtizedekben felmerült mind a magyar, mind a külföldi szerzőknél.¹⁰ Hasonlóképpen a három, Mátyás király által készített szobor is gyakran előkerül,¹¹ akárcsak a szembenálló seregek nagysága, valamint a nyolcszoros túlerő kérdése.¹² Ugyanakkor Surius leírásában az a különleges, hogy az összeurópai palettát felvázolva

az itáliai háborúkat, azaz elsősorban a Habsburg–Valois ellentétet, illetve a protestáns reformációt és Luther Márton tevékenységét nevezi meg a keresztény Európa politikai és vallási megosztottsága okaként, és helyesen láttatja, hogy a nemzetközi helyzet mennyire befolyásolja a jelentősebb külföldi segítségnyújtás elmaradását.¹³

SAVOYAI SZEMÜVEGEN KERESZTÜL: RENÉ DE LUCINGE

René de Lucinge savoyai származású diplomata 1553-ban született Bouneville-ben és 1576-ban lett a toulouse-i egyetemen mindkét jog doktora. Fontos hivatalokat viselt Emmanuel Philibert savoyai herceg udvarában, illetve több diplomáciai megbízást kapott az uralkodótól, például 1585 és 1589 között követként képviselte urát a francia udvarban. 1599-ben rendkívüli komornyiknak, majd a számvevőkamara első elnökének nevezték ki. Ezt követően pályafutása megtört, elvesztette a fejedelem bizalmát, s végül francia földre volt kénytelen távozni.¹⁴

Történelem iránti érdeklődésére nagy hatást gyakoroltak ifjúkorában a lovagregények, és a későbbiekben számos művet írt, amelyek közül azonban csak kevés jelent meg életében. Munkásságára csupán a 20. század második felében figyeltek fel. 1588-ban jelent meg Párizsban *De la naissance, durée et cheute des Estats* című, nagy hatású műve. Az I. Károly Emánuelnek ajánlott könyvet lefordították olaszra (Ferrara, 1590), angolra (London, 1606) és latinra (Nürnberg, 1603; Frankfurt am Main, 1609). E kötetben két helyen is ír a mohácsi vészről, értékelve az eseményeket. Először magát a csatát ismerteti:

„Nyilvánvalóan ugyanebből az okból nyargalt Lajos magyar király felbujtóival, Tomori püspökkel (akinek biztatására és javaslatára ütközött meg az ellenséggel) Mohácsra a végromlásába, mert a háború ügyében kétségtelenül kevésbé jártas és módfelett tapasztalatlan lévén sohasem derítette fel megfelelően az ellenséges haderő nagyságát.”¹⁵

Még egy helyen feltűnik Mohács a művében: „Ugyanezt kell elmondani a törökökről is, akik különösebb erőfeszítés nélkül leigázták Görögország fejedelmeit, Makedóniát, Bulgáriát és Szerbiát, de Magyarország megszállása sokkal jobban próbára tette őket, mert a királyok és az uralkodók leghatalmasabb és legharciasabb főnemesei, akik fegyvernek voltak alávétve és megszokták a háború fáradsalmait, nagyobb erővel és bátorsággal álltak ellen az ellenségnek, mint amit királyságának hatalma és nagysága ígért. Erről bőségesen tanúskodnak László és Corvin fényes és hősiei tettei, amelyek nem keveset ártottak a törököknek, és pedig attól kezdve, hogy a nemes lélektől és nagylelkűségből félrefordultak mind a királyok, mind az alattvalók, s hadi- és fegyvergyakorlatukat kezdték megvetni, könnyen vereséget szenvedtek Belgrádnál, Mohács-

¹⁰ B. SZABÓ-FARKAS 2020. 126, 354, 371, 385, 388, 423, 425. Lajos királyt emellett más vádakkal is illették, pl. „*Quia vero Rex Hungariae Ludovicus delicatissime nutritus erat, plurimum arguere solebat promos suos, ne forte e bello fugiens, dape rustica qualicunque forte quaesita, vitam redimere posset, prout postea probavit eventus.*” MAGNUS 1599. 262–263.

¹¹ B. SZABÓ-FARKAS 2020. 202, 372, 385, 410, 421, 441, 484.

¹² B. SZABÓ-FARKAS 2020. 426.

¹³ Erre érzékletes példa V. Károlynak a testvéréhez, Ferdinándhoz írt levélrészlete 1526. július 27-ről: „*Nem tudom sem szavakba öntení, sem leírni, mennyire sajnálom és bánom, kedves fivérem, hogy ügyeim Franciaországban, Itáliában, Angliában és általában az egész kereszténységben, amint Kegyelmed is tudja, olyan ponton állnak, hogy nem tudok segítséget és támaszt nyújtani mondott magyarországi sógorunknak, bármennyire is kívánnék és akarnék.*” B. SZABÓ-FARKAS 2020. 98. A szentszéki–magyar kapcsolatok alakulásáról pedig: NEMES 2017.

¹⁴ Életéről: UGINET 2006.

¹⁵ „*Ex eadem plane caussa Ludovicus Hungariae Rex, cum instigatore suo Tolmariensi Episcopo (cujus hortatu & suasu manus cum hoste conseruerat) ad Mohatia in extremum praecipitium ruit, quod nimirum in re bellica minus expertus, nimiumque rudis, quantae vires hostiles essent, numquam probe explorasset.*” LUSINGA 1603. 79; franciául: LUSINGE 1588. 50r; kritikai kiadása: LUCINGE 1984. 94; angolul: LUSING 1606. 42.

nál és másutt Szulejmántól, e sikertől elbizakodva a törökök úgy gondolták, hogy elérték céljukat...”¹⁶

E második rész jól rimel a kora újkori humanista Mohács-recepció azon jól ismert vonására, misze-

rint a Hunyadiak kora tekinthető a csúcspontnak, és a Mátyás királyt követő időszak a tétlenség és tespedés miatt az ókori római köztársasághoz hasonlóan a bukást hordozta magában.¹⁷

EGY FLAMAND POLIHISZTOR SZERINT: LEVINUS HULSIUS

A flandriai Levinus Hulsius (†1606) kora tipikus értelmiségije volt: írással, geográfiával, valamint műszerek készítésével és nyelvészettel foglalkozott, valamint szótárakat készített. Nyomdát is működtetett, ahol többségében a saját munkáit jelentette meg. A tudós Magyarországon is járt, és volt egy kiemelten érdekes magyar vonatkozású műve, az 1595-ben, majd a következő két évben ismételtelen megjelent *Chronologia Pannoniae, Eine kurtze Beschreibung des Königreichs Ungern* című, német nyelvű kötet.¹⁸

A hazai kutatás számára ismert munka viszonylag hosszan foglalkozik a mohácsi csatával. Leírását így lehetne összefoglalni: 1526-ban, amikor Lajos király meghallotta, hogy a török ismét nagy erővel Magyarországra támadt, ellenük vonult a nemesekkel és főurakkal, és mivel azok azon privilégiumukra hivatkoztak, hogy ők a király személyes hadba szállása nélkül nem kötelesek csatlakozni, az uralkodó személyesen vett részt a hadjáratban. Szent János fővételének napján, egy igen szerencsétlen csatában 19 000 keresztény halt meg, többek közt sok főember és prelátus: Szalkai László esztergomi érsek, a szerzetesnek mondott Tomori Pál kalocsai érsek és főparancsnok, a váradi, a pécsi, a győri, a csanádi és a boszniai püspök, valamint maga a király is, aki egy mocsárba ment a lovával, ahol szerencsétlenül életét veszttette. Két hónappal ké-

sőbb felfegyverezve, a lovával együtt találták meg, Székesfehérvárra vitték és ott eltemették. A törökök a Balatonon keresztül Győrig vonultak, felégettek mindent és meggyilkoltak mindenkit, akit találtak, és Budánál, a fővárosnál táboroztak le, amelyet feladtak a magyarok. Többen, köztük a királyné is Bécsbe menekült, de magát a várat német helyőrséggel látták el. A zsarnoknak mondott szultán aláaknáztta az erősséget, ezért a németek feladták azt, mivel azt az ígéretet kapták, hogy megtarthatják életüket és javaikat. Szulejmán azonban hitszegőnek bizonyult, legyilkoltatta a katonákat, a parancsnokukat viszont sebesülés nélkül elengedte. Egy Verthises-nek nevezett erdőben nagyjából 25 000 keresztény rejtőzött el feleségestül és gyermekestül, azonban a törökök a nagy ágyúkkal elpusztították e helyet is. Felső-Magyarországra is becsaptak, elégettek és meggyilkoltak mindent és mindenkit, akit a Dunán túl találtak, majd visszavonultak Konstantinápolyba.¹⁹

Hulsius egy későbbi művében is visszatért Mohács témájához. 1597-ben Nürnbergben összeállított egy kronológiát *Chronologia. Hoc est, brevis descriptio rerum memorabilium, in provinciis hac adiuncta...* címmel. Ebben így emlékezett meg a csatáról: „1526-ban megostromolta Péterváradot, valamint Újlak várát és városát is a Duna mellett, amikor pedig maga Lajos király sereggel ellene

¹⁶ „De Turcis idem dicendum est, qui non magno quidem labore Graeciae principes, Macedoniam, Bulgariam, & Serviam, sibi subjecerunt, sed Hungariae occupationem longe difficiliorum experti sunt, Reges enim regumque, procures fortissimi, & bellicosissimi, subditi armis & belli laboribus assuefacti, hostibus majori vi & fortitudine restiterunt, quam potentia & magnitudo ejus Regni promittebat. Ladislai & Corvini illustria atque heroica facinora, quae non parum Turcis nocuerunt, id abunde testantur, ubi ubi vero a primo illo atque generoso animi robore & magnanimitate, tam reges quam subditi deflexerunt, eorumque militum & armorum exercitia vilescere coeperunt, facile a Solimanno ad Belgradum, ad Mohatiam, alibique victi superatque fuerunt, eo successu elati cum voti compotes se factos Turce rebantur...” LUSINGA 1603. 117–118; angolul: LUSING 1606. 62; a francia kritikái kiadásban: LUCINGE 1984. 94.

¹⁷ TÓTH 2019. 147. További jó példa erre: „Post enim inclyti Regis Matthiae obitum, qui ipsum ad summam potestatem deduxerat, adeo inclinare coepit ob Hungarorum insolentiam, ac discordiam, ut tandem post expugnatum a Turcis Belgradum anno 1521. unicum Hungariae contra Turcas praesidium, quod hodie Alba Graeca dicitur, & post devictum, ac extinctum anno 1526.” PTOLEMAIUS 1596. 159v.

¹⁸ HULSIUS 1595.

¹⁹ HULSIUS 1595. 20–21. Ezúton köszönöm Nagy-L. Istvánnak a fordítás során nyújtott segítséget.

jött, sikertelenül harcolt, és Mohácsnál 19 000 kereszténnyel együtt megölték. A török pedig továbbment, és felégette Pécsét, azonkívül elfoglalta az elhagyott Budát, a várat pedig feladás útján vette birtokba, ahol azonban minden embert lekaszáolt, Pest környékén hidat vert a Dunán, s portyáival ilyen módon feldúlta egész Felső-Magyarországot, egészen Győrig is eljutott. Azt mondják, hogy ebben a hadjáratban körülbelül 200 000 keresztényt öltek meg vagy hurcoltak rabszolgaságba. Pusztán csak Maros településen több mint 25 000 ember veszett oda.”²⁰

E két munkából úgy látszik, hogy Hulsius jól informált volt a csatát illetően. Ugyanakkor különös Buda megszállásának ismertetése, mindez ugyanis nem felel meg a többi elbeszélésnek, illetve a történeti tudásunknak. A Budán hagyott német helyőrség története ritkán ugyan, de másnál is feltűnik.²¹ Ugyanakkor Hulsius itt egyértelműen téves adatokra támaszkodhatott, ugyanis az általa leírt budai

események, azaz Buda feladása, valamint a német zsoldosok lemészárlása valójában az 1529. évi ostrom során történt meg.²²

Az erdőben megbúvó 25 000 keresztény legyilkolásának története minden bizonnyal a pilismaróti eseményekre utal, és a Verthiles-erdő név alatt a Vértes húzódhat meg. Emellett a 25 000 keresztény halálának helyszínét itt már a Marótra utaló Maros alakban adta meg. Mindkét leírás alapja ugyanúgy Brodarics története lehetett,²³ ahogyan az oszmán portyázók Győrig történő előrenyomulása is tőle származhat.²⁴ Ezáltal közvetlen vagy közvetett módon a *Historia verissimát* tudjuk Hulsius forrásai között megnevezni. A két kötet szövegrészlete között láthatóan vannak különbségek. A későbbi leírás érdekessége, hogy nem a korábban megírt munka rövidített, kivonatolt változatát tartalmazza, hanem több új információt is megoszt az olvasóval, például a csata előzményeként megemlíti Pétervárad és Újlak elfoglalását, valamint a hídépítést Pest mellett.²⁵

²⁰ „Anno 1526 expugnavit Petrivaradinum, item arcem & oppidum Villach, ad Danubium: cum autem Rex Ludovicus ipsi cum exercitu obviam veniret, infeliciter pugnavit, & ad Mohacum cum 19000 Christianis caesus est. Turca autem perrexit, & quinque Ecclesias exuavit, Budam quoque quae deserta erat, occupavit, & arcem per deditionem accepit, in qua tamen omnes homines obruncavit, ponte Danubium stravit, e regione Pesthi: atque ita excursionibus totam superiorem Hungariam vastavit, & laurinum usque pervenit. Fertur in hac expeditione ad 200000 Christianorum aut interfecta, aut in servitutem abducta esse. In solo enim Vico Maros occubuerunt plus quam 25000 haminum [!].” HULSIUS 1597. 34.

²¹ Bernardus Vapovius, I. Zsigmond lengyel király titkára és történetírója *Fragmentum Sigismundi* című művében így ír erről: „A budai várat, Zsigmond császár és Mátyás király csodálatos művét nyolcszáz németből álló helyőrség vigyázta: ezek a török Szulejmán érkezésekor – miután [a szultán] a szavát adta – átadták a várat. Szulejmán bevonult, s álmélkodva csodálta a vár kiváló épületeit és a falak nagy tömegét. [...] A német gyalogosok, akik – miután sértetlenséget ígértek nekik a törökök – bármi kényszer nélkül átadták a budai várat, már valameddig eljutottak Ausztia irányába, amikor a törökök teljesen lemészárolták őket, olyan borzasztó kegyetlenséggel, hogy nem maradt az öldöklésnek hírvivője sem.” B. SZABÓ–FARKAS 2020. 341.

²² B. SZABÓ–FARKAS 2020. 343–344; SUGÁR 1979. 57.

²³ „A Magyarországon ekképp dühöngő ellenséggel sehol sem szálltak szembe úgy, mint egy helyen, melynek Marót a neve, nem messze Esztergomtól. Az esztergomi érsekségnek van itt egy kellemes üdülője abban az erdőségben, melyet Vértesnek nevezünk, mindenütt erdővel, berekkel övezve; a mieink közül néhány ezren, a hely eldugott voltában bizakodva, itt húzódtak meg feleségükkel és gyermekeikkel, ezekkel nemegyszer vívott véres csatát az ellenség, súlyos veszteségeket szenvedve, végül, mert semmiképp sem tudta bevenni a mieink szekerekkel körülvett táborát, kénytelen volt ágyúkat is vontatni oda, és így aztán a táborot szétrombolta, és csaknem mindenkit lemészárolt. A hatalmas hullahegyek, melyek ott ma is látszanak, kézzelfoghatóan bizonyítják az öldöklés nagyságát; a mieink – mint azok, akik egy-néhányan elmenekültek, elmondják – körülbelül huszonötezeren voltak. E vereség halottjainak és foglyainak számát – már akiktől egyáltalán tudni lehet – mindösszesen közel kétszázezerre merném tenni.” B. SZABÓ–FARKAS 2020. 322; kritikai kiadásban: BRODERICUS 1985. 58–59.

²⁴ Lásd az előző lábjegyzetet. Ez az információ másoknál is megjelenik: Antonio Boemo velencei kém jelentése 1526. november 12-én: „A törökök felégették a föld egy részét, gyűjtogatva és az embereket kardélre hányva messze tovább mentek, míg Győrtől harminc mérföldnyire nem jutottak.” B. SZABÓ–FARKAS 2020. 202; Caspar Ursinus Velius Tíz könyvében: „Azután a török sereg a Duna mindkét partját széles sávban tűzzel-vassal egészen Győrig pusztítva, a teljes Magyarországot végigdúlta.” B. SZABÓ–FARKAS 2020. 360; Paulus Iovius 1551-es művében: „Róluk azt beszélük, hogy emitt egészen Győrig, amott a Tisza folyóig az egész vidéket váratlan és szörnyű pusztítással feldúlták, hogy korra és nemre való tekintet nélkül több mint tizenötezer embert vágtak le vagy hurcoltak fogságba.” B. SZABÓ–FARKAS 2020. 386.

²⁵ E két erősség elfoglalása, valamint a pesti hídépítés a kora újkori leírásokban is gyakran visszaköszön, pl. B. SZABÓ–FARKAS 2020. 141, 176, 202, 339, 374, 479, 486.

EGY ÉRTELMEZÉS ALBIONBÓL: JOHN DICKENSON

Brit földre is eljutott a mohácsi csata híre. Ennek egyik idehaza ismeretlen lecsapódása John Dickenson *Speculum Tragicum* című, először 1601-ben megjelent munkájában olvasható. Az Európa számos részén, például Lengyelországban és Németalföldön is megforduló író munkájában egy különálló, rövid fejezetet szentelt a király szomorú végzetének. Leírása szemléletesen domborítja ki az előzőekben már oly sokszor előkerült véleményt: az ifjú uralkodó haláláért és a csata elvesztéséért a török erőfölény mellett elsősorban a rossz tanácsadók meggondolatlan javaslatai felelősek, ugyanis Szapolyai erősítésének bevárása helyett rábeszéltek, hogy vállalja a csatát a túlerővel szemben:

„Lajos magyar királyról. Lajos magyar király szerencsétlenségéből, s ami emiatt a királyságra nézve következett, amely felett minden kereszténynek szüntelenül siránkoznia kell, teljesen egyértelmű, milyen ártalmas azon fejedelmek állapota, akiknél a tanácsoknak kevés befolyása van, és nélkülözik a bölcs tanácsadókat és szolgákat. Amikor Szulejmán, a törökök császára hatalmas erővel megszállta Magyarországot, a magyar hadsereg vezető hadvezérei (kiváltképpen Tomori Pál kalocsai érsek), habár az ellenség oly nagy erővel összehasonlítva igen kevesen voltak, inkább támaszkodtak azokra a győzelmekre, amelyeket korábban sokszor a törökök felett arattak, mint a jelenlegi ügyekre, ugyanis rábeszéltek a korát nézve valóban fiatal, de megfontoltságát tekintve még fiatalabb királyt, hogy nehogy népe hírnevét és ősi hadi dicsőségét

II. Lajos halálát ábrázoló rajz Kuttner Sándor 1875-ös tankönyvéből. Forrás: KUTTNER 1875. 40.
Drawing depicting the death of Louis II from Sándor Kuttner's textbook of 1875. Source: KUTTNER 1875. 40.

beárnyékolja, az Erdélyből érkező segítséget be nem várva szálljon szembe az ellenséggel, ne kerülje el az ütközetet. Ennélfogva az eredmény a tanács elhamarkodottságát és meggondolatlanságát bizonyítja: Mohács városánál lemeszárolták az egész Magyarország teljes nemességéből felállított hadsereget, valamint a királyság számos magas rangú főpapját és előkelőjét is meggyilkolták és a királyság nemeseit megölték, míg maga a király menekülés közben biztonságot keresett, levetette magáról a mocsárral küszködő ló. Holttestét, amelyet egy udvari tisztviselő, Cetriz munkája révén találták meg, Székesfehérvárba szállították.”²⁶

²⁶ „De Ludovico Hungariae rege. Ex Ludovici Hungariae regis, quaeque inde sequuta est regni illius Christianis omnibus perpetuo deploranda miseria, abunde constat quam calamitosa sit principum illorum conditio, qui & ipsi consilio parum valeant, & prudentibus Consiliariis ac ministris egeant. Cum Solymannus Turcarum Imperator Hungariam maximis cum copiis invasisset, Hungarici exercitus Duces primarii, (praecipue Paulus Tomoraeus Collocensis archiepiscopus) etsi cum tantis hostium copiis comparati paucissimi essent, magis victoriis quas saepe ante ex Turcis reportarant, quam praesentibus rebus freti, regi aetate quidem iuveni, sed consilio iuniori, ut, ne populorum suorum famam & militaris rei antiquam gloriam obscuraret, auxiliis quae ex Transylvania veniebant, non expectatis, hostibus obviam iret, & praelium in patentibus caepis non detrectaret, persuaserunt. Itaque consilii temeritatem atque imprudentiam exitus comprobavit: fusus est ad Mahacium oppidum exercitus ex universa Hungariae totius nobilitate & robore collectus, ingens militum strages edita, multi item summi antistites ac regni procures interfecti, quin & Rex ipse, dum fuga salutem quaerit, equo in palude luctante excussus suffecatur. Corpus Cetrisci cuiusdam ministri aulici opera inventum, Albam regalem deportatum est.” DICKENSON 1602. 47–48.

ÖSSZEGZÉS

A Mohács utáni nemzedékek gondolkodói közül sokan formáltak véleményt II. Lajos királyról, Tomori Pál kalocsai érsekről, valamint a középkori Magyar Királyság végzetét hozó hadjáratról. Ez jól mutatja, hogy az emberöltővel előbb lezajlott csata sokáig foglalkoztatta a Magyarország történetével foglalkozó írókat. E levél- és könyvtári forrásokat alkotó, egyre növekvő corpus további bővítése fontos feladata a Mohács 500. évfordulójára készülő magyar történetírás számára.

Jelen tanulmányban öt kora újkori szerző, a velencei Pietro Duodo, a német Laurentius Surius, a savoyai René de Lucinge, a flamand Levinus Hulsius, illetve az angol John Dickenson munkáiban fellelhető Mohács-reflexiókat mutattam be. Az értelmezések felettébb eltérőek: van, aki elsősorban a tényeket ismeretere szorítkozik, míg mások hosszabb leírást adnak, valamint a háttérben fellelhető mozgatórugókat, a nemzetközi helyzetet is bemu-

tatják. Leírásaik a csatával és a következményeivel kapcsolatos lexikális tudásunkat nem gazdagítják, sőt bizonyos esetekben téves információkat is tartalmaznak. Mindazonáltal jelentőségük mégsem lebecsülendő, ugyanis általuk a Mohács-recepció újabb részleteire derül fény, valamint bemutatják, miként vélekedtek a történetekről a különböző felekezetű, származású és eltérő edukációjú humanisták a 16. század második felében és a 17. század elején.

E források az oszmán túlerő mellett elsősorban Lajos király ifjúságát, valamint a tanácsadói – legfőképpen Tomori Pál kalocsai érsek – meggondolatlanságát emelik ki. Ugyanakkor arra is találunk példát, hogy e korabeli általános felfogás mellett a keresztény államokat megosztó politikai és vallási ellentétekre is felhívják a figyelmet, kiemelve, hogy ez is hozzájárult az olyannyira áhított segítségnyújtás elmaradásához.

FORRÁSOK

AST: Archivio di Stato di Torino

MTA KIK KRGy: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ, Kézirattár és Régi Könyvek Gyűjteménye

SZAKIRODALOM

- BALOGH 1929: BALOGH István: *Velencei diplomaták Magyarországról (1500–1526)*. Szeged, 1929.
- BENZONI 1993: BENZONI, Gino; Duodo, Pietro. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* 42. Roma, 1993. https://www.treccani.it/enciclopedia/pietro-duodo_%28Dizionario-Biografico%29/. (Letöltés ideje 2023. 04. 17.)
- BEUTHERUS 1556: BEUTHERUS, Michael: *Carolopolitae Franci fastorum libri duo...* Basileae, 1556.
- BRODERICUS 1985: BRODERICUS, Stephanus: *De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima*. Edidit Petrus KULCSÁR. (Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum. Series Nova. Tomus VI.) Budapest, 1985.
- B. SZABÓ–FARKAS 2020: B. SZABÓ János – FARKAS Gábor Farkas (szerk.): *Örök Mohács: Szövegek és értelmezések*. Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet. Budapest, 2020.
- DICKENSON 1602: D[ICKENSON], J[ohn]: *Speculum tragicum. Regum, Principum, & Magnatum superioris...* [s.l.] 1602.
- ECKIUS 1532: ECKIUS, Johannes: *Sperandam esse In brevi victoriam adversus Turcam*. Weissenhorn, 1532.
- EYZINGER 1590: EYZINGER, Michael: *Thesaurus principum hac aetate in Europa viventium...* Coloniae Agrippinae, 1590.
- HERBERSTAIN 1551: HERBERSTAIN, Sigismundus: *Rerum Moscoviticarum...* Basileae, 1551.
- HULSIUS 1595: HULSIUS, Levin: *Chronologia Pannoniae, Eine kurtze Beschreibung des Königreichs Ungern...* Nürnberg, 1595.
- HULSIUS 1597: HULSIUS, Levin: *Chronologia. Hoc est, brevis descriptio rerum memorabilium, in provinciis hac adiuncta...* Noribergae, 1597.
- KANÁSZ–KRISTON 2023: KANÁSZ Viktor – KRISTON Dorottya: *A Habsburg-birodalom és a Magyar Királyság velencei szemmel. Pietro Duodo záróbeszámolója I. Rudolf udvarából*. In: KOVÁCS Annamária – RÉDEY-KERESZTÉNY Júlia – VITKAI Nóra – VRABÉLY Márk (szerk.): *Idegen környezetben. Az idegen és a más a régiségben*. Budapest, 2023. 39–59.
- KOVALICZKY–NAGY 2020: KOVALICZKY Gergely – NAGY Balázs: Népi ellenállás a csatavesztés után. In: BERTÓK Gábor – GALAMBOS István – HARAMZA Márk – KOVALICZKY Gergely – SIMON Béla – TÜRK Attila (szerk.): *Eke mentén, csata nyomában. A mohácsi csata kutatásának legújabb eredményei. Tanulmánykötet Szűcs József tiszteletére*. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 17. Budapest, 2020. 169–77.

- KUTTNER 1875: KUTTNER Sándor: *Első oktatás a magyarok történetében kérdések és feleletekben*. Budapest, 1875.
- LEOVITIUS 1564: LEOVITIUS, Cyprianus: *De conjunctionibus magnis insignioribus superiorum planetarum...* Laugingae, 1564.
- LUCINGE 1984: LUCINGE, René: *De la Naissance, durée et chute des estats*. Édité par Michael J. HEATH. Genève, 1984.
- LUSING 1606: R. de LUSING: *The Beginning, Continuance, and Decay of Estates...* London, 1606.
- LUSINGA 1603: LUSINGA, Renatus de: *De incremento, conservatione et occasu imperiorum*. Noribergae, 1603.
- LUSINGE 1588: LUSINGE, Rene de: *De la naissance, durée et cheute des estats...* Paris, 1588.
- MAGNUS 1599: MAGNUS, Olahus: *De gentibus septentrionalibus historia in Epitomen redacta...* Ambergae, 1599.
- NEMES 2017: NEMES Gábor: Folytonosság vagy újrakezdés? Magyarország és az Apostoli Szentszék kapcsolatainak alakulása Mohács előtt és után. In: VARGA Szabolcs – VÉRTESI Lázár (szerk.): *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században*. Pécs, 2017. 105–133.
- NYÁRY 1869: NYÁRY Albert: A turáni kir. levéltár magy. tört. szempontból II. Századok 3:5 (1869) 294–304.
- PTOLEMAIUS 1596: PTOLEMAIUS, Cl[audius]: *Geographiae universae tum veteris tum novae absolutissimum opus...* Venetiis, 1596.
- REUSNER 1590: REUSNER, Elias: *Ephemeris, sive Diarium Historicum...* Francofurti, 1590.
- REUSNER 1600: REUSNER, Elias: *Isagoges Historicae libri duo: quorum unus ecclesiasticam, alter politicam...* Ienae, 1600.
- RICHTER 1604: RICHTER, Gregorius: *Axiomatum oeconomicorum...* Gorlicii, 1604.
- ROKAY 2009: ROKAY Zoltán: Pázmány Péter latin nyelvű filozófiai írásainak forrásai. In: FODOR György – TÖRÖK József (szerk.): *Felekezetek az Igazság szolgálatában: történelem, teológia, önazonosság (1500–2000)*. Studia Theologica Budapestinensia 34. Budapest, 2009. 99–105.
- SUGÁR 1979: SUGÁR István: *A budai vár és ostromai*. Budapest, 1979.
- SURIUS 1566: SURIUS, Laurentius: *Commentarius brevis rerum in orbe gestarum...* Coloniae, 1566.
- SZITA 1976: SZITA László: Mohács gazdasági és társadalmi fejlődése a XVIII. század első felében. *Baranyai Helytörténetírás* 1976. Pécs, 1976. 49–87.
- SZOVÁK 2023: SZOVÁK Márton: *A történetírás határán. Marin Sanudo naplójának forrásai és magyar vonatkozásai*. Doktori disszertáció, PPKE BTK. Budapest, 2023.
- TESCHENMACHER 1538: TESCHENMACHER, Wernerus: *Annales Cliviae, Ivliae, Montiae, Marchiae, Ravensbvirgiae, Antiquae & Modernaе*. Arnheimii, 1538.
- TÓTH 2019: TÓTH Gergely: Bűnbakképzés és propaganda: Az 1526. évi török hadjárat és a mohácsi csata a kora újkori történetírásban (I. rész: a 16. század történetírása). In: FODOR Pál – VARGA Szabolcs (szerk.): *Több mint egy csata. Mohács: Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben*. Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet. Budapest, 2019. 75–148.
- UGINET 2006. UGINET, François Charles: Lucinge, René de. In: *Dizionario Biografico degli Italiani* 66. Roma, 2006. [https://www.treccani.it/enciclopedia/rene-de-lucinge_\(Dizionario-Biografico\)](https://www.treccani.it/enciclopedia/rene-de-lucinge_(Dizionario-Biografico)) (Letöltés ideje 2023. 03. 08.)

THE YOUNG KING AND THE RECKLESS GENERAL

NEW SOURCES FOR THE EARLY MODERN INTERPRETATION OF LOUIS II AND THE BATTLE OF MOHÁCS

VIKTOR KANÁSZ

KEY WORDS: Battle of Mohács, Louis II, siege of Buda, reception history

Many of the thinkers of the post-Mohács generations expressed their opinions about King Louis II, Pál Tomori, Archbishop of Kalocsa, and the campaign that brought the end of the medieval Kingdom of Hungary. This shows that the battle, which had taken place a generation earlier, was a long-standing preoccupation of history-writers of Hungary. The further expansion of this growing corpus of archival and library sources is an important task for Hungarian historiography preparing for the 500th anniversary of Mohács. In this paper, I have presented the Mohács reflections found in the works of five early modern authors, Pietro Duodo of Venice, Laurentius Surius of Germany, René de Lucinge of Savoy, Levinus Hulsius of Flanders and John Dickenson of England. The interpretations are very varied: some focus on the facts, while others give a longer description, as well as the underlying motives and the international context. Their descriptions do not enrich our lexical knowledge of the battle and its aftermath, and in some cases they even contain incorrect information. Nevertheless, their importance should not be underestimated, as they shed new light on the reception of Mohács and show how humanists of different denominations, origins and educational backgrounds in the second half of the 16th and early 17th centuries viewed the events.